

KS. PRZEMYSŁAW KANTYKA

SPRAWIEDLIWOŚĆ EKOLOGICZNA.
PROGRAMY ŚWIATOWEJ RADY KOŚCIOŁÓW
NA RZECZ ZACHOWANIA ŚRODOWISKA NATURALNEGO

ECOLOGICAL JUSTICE:
WORLD COUNCIL OF CHURCHES PROGRAMS
FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION

Abstract. The article describes the socio-ecological programs of the World Council of Churches (WCC) enclosed in the so-called ‘ecological justice.’ The first of the three great program groups is the *Ecumenical Water Network*. In these programs, WCC analyzes the dependence of people’s quality of life on access to water and sanitation. The group of programs defined as *Care for Creation and Climate Justice* focuses on human co-responsibility for God’s gift of creation, which should lead to counteracting adverse climate change. The WCC documents also refer here to the so-called ‘ecological debt’ and the concept of ‘sustainable development.’ The third group of programs in the area of ‘eco-justice’ are those concerning the interdependence of *Poverty, Wealth and Ecology*. They indicate the impact on the natural environment of the effects of robbery resource management, serving to satisfy excessive consumption.

Key words: World Council of Churches; ecological justice; ecumenical social teaching.

1. CZYM JEST „SPRAWIEDLIWOŚĆ EKOLOGICZNA”?

Prace Światowej Rady Kościołów (ŚRK) podejmowane w pierwszych dekadach XXI wieku skoncentrowane są wokół trzech wielkich obszarów programowych: Jedność, Misja i Relacje Ekumeniczne (*Unity, Mission and Ecumenical Relations*), Publiczne Świadcstwo i Diakonia (*Public Witness and Diakonia*) oraz Formacja Ekumeniczna (*Ecumenical Formation*). Każdy z tych trzech potężnych „kół zamachowych” ŚRK zawiera w sobie tema-

Ks. prof. dr hab. PRZEMYSŁAW KANTYKA — Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Teologii, Instytut Nauk Teologicznych, Sekcja Ekumenizmu, Katedra Teologii Protestanckiej (kierownik); adres do korespondencji — e-mail: kantyka@kul.pl.

tycznie dobrane programy, dzielące się często na kolejne programy i działania¹. W obrębie obszaru *Public Witness and Diakonia*² sytuują się trzy programy objęte wspólną klamrą nazwaną *WCC and eco-justice* — „Światowa Rada Kościołów i sprawiedliwość ekologiczna”. Programy dotyczą trzech istotnych zagadnień: wody, klimatu oraz ekologii w powiązaniu z ubóstwem i bogactwem. Odpowiednio otrzymały one nazwy: *Ecumenical Water Network* (Ekumeniczna Sieć Na Rzecz Zaopatrzenia w Wodę), *Care for Creation and Climate Justice* (Troska o Stworzenie i Sprawiedliwość Klimatyczna) oraz *Poverty, Wealth and Ecology* (Ubóstwo, Bogactwo i Ekologia).

Dziedzina ochrony środowiska naturalnego w systematyce teologicznej zawiera się w nauce społecznej, w której coraz częściej wyróżnia się kierunek zwany ekoteologią. Dotyczy to tak katolickiej nauki społecznej³, jak nauki społecznej Kościołów zrzeszonych w ramach ŚRK. W tym drugim przypadku można więc mówić o kształtowaniu się w łonie ŚRK specyficznej ekumenicznej nauki społecznej, w obrębie której zagadnienia związane z ochroną środowiska naturalnego zajmują poczesne miejsce.

Sama ŚRK podaje wyjaśnienie terminu „sprawiedliwość ekologiczna” czy w skrócie „eko-sprawiedliwość”. Jest on wywodzony od złożenia przedrostka *eco-*, mającego swe źródło w greckim terminie οἶκος [*oikos*] – ‘dom’. Przedrostek ten posłużył do utworzenia takich terminów, jak „ekologia”, „ekonomia” i „ekumenizm”. „Połączenie kwestii sprawiedliwości środowiskowej i społecznej, podejście do sprawiedliwości środowiskowej, w skrócie «eko-sprawiedliwości», rzuca wyzwanie zarówno zniszczeniu Ziemi przez ludzkość, jak i nadużywaniu władzy gospodarczej i politycznej, które powodują, że biedni ludzie muszą ponieść skutki szkód wyrządzonych środowisku naturalnemu”⁴. Przedłożenie to wyjaśnia także połączenie kwestii ochrony środowiska naturalnego i zagadnienia ubóstwa. W dokumencie ŚRK *Alternative Globalization Addressing People and Earth* (AGAPE)⁵ za źródło „niesprawiedliwości ekologicznej” uznano wpływ ideologii neoliberalnej,

¹ Por. P. KANTYKA, *Chrześcijańska alterglobalizacja. Człowiek wobec globalizacji w antropologicznoteologicznej wizji Światowej Rady Kościołów*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2016, s. 25-27.

² *Public Witness and Diakonia*, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/public-witness> (dostęp: 12.06.2019).

³ Por. *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce: Wydawnictwo Jedność 2005.

⁴ *The WCC and eco-justice*, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/eco-justice> (dostęp: 12.06.2019).

⁵ WORLD COUNCIL OF CHURCHES, *AGAPE – Alternative Globalization Addressing People and Earth. A Background Document*, Geneva: WCC Publications 2005.

pobudzającej nadmierną konsumpcję. „Wpływ neoliberalizmu na Ziemię wzywa do pilnego uznania interakcji między stworzeniem i ludzkością”⁶. Konsekwencje zmian klimatycznych pokazują, jak bardzo jedna część ludzkości jest zależna od drugiej. Pogarszanie się warunków klimatycznych – np. ocieplanie się klimatu – w wyniku działania części ludzi ma niebagatelny wpływ na innych ludzi, często żyjących w odległych zakątkach globu. Stąd wezwanie sformułowane w dokumencie AGAPE: „Jesteśmy powołani do życia w sprawiedliwych i zrównoważonych relacjach ze sobą z korzyścią dla wszystkich — w tym dla przyszłego życia na planecie Ziemia. To skandal, jeśli jedna grupa lub jeden kraj uważa się za będący ponad innymi lub za nienależący do tej ziemskiej społeczności”⁷.

2. EKUMENICZNA SIEĆ NA RZECZ ZAOPATRZENIA W WODĘ

Woda jest niezbędna do życia, a dostęp do wody pitnej warunkuje możliwość przetrwania zarówno ludzi, jak i przyrody ożywionej. Tę możliwość zaspokajania swych potrzeb co do zużycia wody w krajach cywilizacji zachodniej mamy dobrze lub choćby na wystarczającym poziomie zagwarantowaną przez struktury administracyjno-gospodarcze. Inaczej sytuacja przedstawia się w krajach określanych mianem drugiego i trzeciego świata, gdzie występują ogromne obszary niedostatku wody pitnej o jakości niezagrażającej zdrowiu i życiu ludzi i zwierząt. Zagadnieniom związanym z suszą i zapewnieniem dostępu do wody pitnej ludziom jej pozbawionym poświęcony jest program ŚRK *Ecumenical Water Network* (Ekumeniczna Sieć Na Rzecz Zaopatrzenia w Wodę). Sieć łączy inicjatywy Kościołów, organizacji i ruchów na rzecz zapewnienia i ochrony dostępu do wody ludzi na całym świecie. Do tego celu Sieć włącza się w debatę publiczną, w której promuje lokalne inicjatywy na rzecz przewycięzania niedoboru wody. Działania Sieci polegają także na propagowaniu postrzegania wody jako daru Bożego, do którego dostęp powinien być zagwarantowany w ramach praw człowieka na szczeblu lokalnym, regionalnym i światowym⁸.

⁶ AGAPE, 5.2.

⁷ Tamże.

⁸ Por. *Ecumenical Water Network*, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/ecumenical-water-network> (dostęp: 12.06.2019).

Zarówno działalność edukacyjna i promowanie poszanowania wody w krajach uprzemysłowionych może się odbywać własnymi siłami i środkami Kościołów oraz organizacji ekumenicznych. Działalność ta ma na celu zmianę świadomości ludzi żyjących w tych krajach, aby umieli postrzegać wodę jako dobro, które wymaga poszanowania i ochrony oraz jako życiodajny dar, do którego dostęp nie może być ograniczany przez status społeczny lub materialny, ale zagwarantowany każdej osobie. Aby jednak uzyskać wpływ na prawodawstwo poszczególnych krajów i doprowadzić do uruchomienia programów zaopatrzenia w wodę na obszarach jej niedoboru, ŚRK poprzez Ekumeniczną Sieć Na Rzecz Zaopatrzenia w Wodę współpracuje z odpowiednimi agendami Organizacji Narodów Zjednoczonych⁹. Zapewnienie dostępu do bezpiecznej wody i infrastruktury sanitarnej oraz należyte zarządzanie ekosystemami słodkowodnymi znalazło się w ten sposób w przyjętych przez ONZ Celach Zrównoważonego Rozwoju 6 (*Sustainable Development Goals – SDGs 6*), w których tak określono zależność między dostępem do wody a Celami Zrównoważonego Rozwoju: „Świeża woda, w wystarczającej ilości i jakości, jest niezbędna dla wszystkich aspektów życia i zrównoważonego rozwoju. Prawo człowieka do wody i urządzeń sanitarnych jest powszechnie uznawane przez państwa członkowskie. Zasoby wodne są wbudowane we wszystkie formy rozwoju (np. bezpieczeństwo żywnościowe, zdrowie i ograniczenie ubóstwa)”¹⁰.

Już w 2006 r. na Zgromadzeniu Ogólnym ŚRK w Porto Alegre w przyjętym dokumencie *Statement on Water for Life (Oświadczenie w sprawie wody dla życia)* ostrzegano, że aż „1,2 miliarda ludzi jest obecnie zagrożonych z powodu braku odpowiedniej wody i infrastruktury sanitarnej”¹¹. W 2018 r. członkowie i partnerzy Ekumenicznej Sieci Na Rzecz Zaopatrzenia w Wodę wraz z Alternatywnym Światowym Forum Na Rzecz Wody (Alternative World Water Forum) przyjęli jako podstawę swego działania *Ecumenical Declaration on Water as a Human Right and a Public Good (Ekumeniczną deklarację na temat wody jako prawa człowieka i dobra publicznego)*, przyjętą pierwotnie w 2005 r. jako deklaracja Kościoła kato-

⁹ Por. *WCC reaffirms water justice concern at UN talks on SDGs*, <https://water.oikoumene.org/en/wcc-reaffirms-water-justice-concern-at-un-talks-on-sdgs> (dostęp: 14.06.2019).

¹⁰ *Review of SDGs implementation: SDG 6 – Ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all*, <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=20000&nr=4127&menu=2993> (dostęp: 15.06.2019).

¹¹ Por. *Statement on water for life, 2*, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/resources/documents/assembly/2006-porto-alegre/1-statements-documents-adopted/international-affairs/report-from-the-public-issues-committee/water-for-life> (dostęp: 12.06.2019).

lickiego i protestanckich Kościołów Brazylii i Szwajcarii¹². Deklaracja ta odwołuje się do art. 25 *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* z 1948 r., mówiącego o prawie do wystarczającego jedzenia (*right to an adequate food*) i wskazuje, że prawo do wody powinno być traktowane na równi z powszechnym prawem do żywności. Woda powinna być traktowana jako dobro publiczne, a władze mają obowiązek zapewnić dostęp do niej dla całej populacji. Dostęp taki oznacza zapewnienie infrastruktury technicznej oraz niewygórowanej ceny wody. W dalszej kolejności znajduje się także ustanowienie priorytetu dostępu do wody dla pojenia zwierząt i nawadniania upraw rolnych, a także sprawiedliwy i pokojowy podział zasobów wodnych wraz z krajami sąsiedzkimi, o ile konieczność takiego współdzielenia występuje¹³. Ten ostatni postulat rozwinięto w deklaracji *Statement on Water for Life*: „Niedobór wody jest również rosnącym źródłem konfliktów. Porozumienia dotyczące międzynarodowych cieków wodnych i dorzeczy muszą być bardziej konkretne, określając środki służące egzekwowaniu zawartych traktatów oraz zawierające szczegółowe mechanizmy rozwiązywania konfliktów w przypadku wybuchu sporów”¹⁴.

Realizacja prawa do wody musi być jednakże skorelowana z poszanowaniem środowiska naturalnego i zasad zrównoważonego rozwoju: „Ma to zasadnicze znaczenie dla promowania znaczenia prawa do wody i wskazywania alternatywnych sposobów życia, które bardziej szanują procesy ekologiczne i są bardziej zrównoważone w dłuższej perspektywie”¹⁵. Obecne pokolenia, realizując swe prawo do zaopatrzenia w wodę, nie mogą jednocześnie wyczerpać zasobów nieodnawialnych, co byłoby oczywiście niekorzystne dla przyszłych pokoleń. Taki też jest właściwy sens terminu „zrównoważony rozwój” (*sustainability*), który został określony przez pierwszego Sekretarza Generalnego Światowej Rady Kościołów, Willema Visser'ta Hoofta. Według definicji zaproponowanej przez niego „zrównoważony rozwój” oznacza taki rozwój społeczeństw, w którym pozostawia się świat z takimi zasobami naturalnymi i możliwościami, z jakimi się go odziedziczyło¹⁶. Nie jest więc poprawne często spotykane obecnie w Polsce

¹² *Water as a human right and a public good*, <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/justice-diakonia-and-responsibility-for-creation/climate-change-water/water-as-a-human-right-and-a-public-good> (dostęp: 16.06.2019).

¹³ Por. tamże.

¹⁴ *Statement on water for life*, 3.

¹⁵ Tamże, 6.

¹⁶ „Oznacza to, że źródła odnawialne są konsumowane nie szybciej, niż mogą być odnowione, a źródła nieodnawialne są konsumowane nie szybciej, niż mogą być znalezione odnawialne sub-

medialne użycie terminu „zrównoważony rozwój” w znaczeniu „rozwój równomierny” geograficznie i społecznie.

3. TROSKA O STWORZENIE I SPRAWIEDLIWOŚĆ KLIMATYCZNA

O ile zrealizowanie prawa każdej osoby do zaopatrzenia w wodę i infrastrukturę sanitarną wyraźnie kojarzy się z działaniem na rzecz sprawiedliwości, o tyle sformułowanie „sprawiedliwość klimatyczna” (*climate justice*) brzmi już bardziej enigmatycznie. Sam tytuł programu: *Care for Creation and Climate Justice (Troska o Stworzenie i Sprawiedliwość Klimatyczna)*¹⁷ wskazuje na pierwszorzędne znaczenie troski o stworzenie, którego częścią jest klimat określający warunki życia na Ziemi, a przez nie jego jakość. Obowiązek troski o stworzenie wywodzi się w refleksji podejmowanej w ramach prac ŚRK ze współodpowiedzialności człowieka za Boży dar stworzenia. Człowiek jest kontynuatorem dzieła stworzenia, a jego panowanie nad Ziemią i jej zasobami ma oznaczać w pierwszym rzędzie troskę o zgodne z zamysłem Stwórcy gospodarowanie, bez przynoszenia szkody ludziom i przyrodzie. Temat ten został szczegółowo opracowany w dokumencie ŚRK *Christian Perspectives on Theological Anthropology*¹⁸, w którym relację człowiek-stworzenie ujęto w perspektywie antropologiczno-teologicznej. Człowiek jest koroną całego stworzenia, które zostało mu powierzone pod opiekę. Jednocześnie człowiek jedyny w całym stworzeniu cieszy się przywilejem bycia współpracownikiem Boga w rozwijaniu dzieła stworzenia. Przez komuniję z Chrystusem jesteśmy przez Ducha Świętego wprowadzeni w jedyne rodzaju relację

stytuty, a odpady są produkowane w ilości nie większej niż możliwa do przetworzenia przez naturę lub działalność ludzką”. *Sustainable Growth – a Contradiction in Terms?: Economy, Ecology and Ethics after the Earth Summit: Report of the Visser ‘t Hooft Memorial Consultation, The Ecumenical Institute, Château de Bossey, June 14-19, Geneva: Visser ‘t Hooft Endowment Fund for Leadership Development 1993, s. 9. Inne propozycje rozumienia terminu *sustainability* wiążą jego pojmowanie z odpowiedzialnością pokoleń wobec następnych generacji jako realizację Bożych przykazań: „Jeśli wspólnota ludzka uszanuje Boże przykazania, Bóg okaże swą wierność na nowo każdej kolejnej generacji: pokoleniu za pokoleniem. To właśnie jest *sustainability*”. E. DOMMEN, *Defining Terms*, w: *Sustainability and Globalization*, red. J. de Santa Ana, Geneva: WCC Publications 1998, s. 69-70.*

¹⁷ *Care for creation and climate justice*, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/climate-change> (18.06.2019).

¹⁸ WORLD COUNCIL OF CHURCHES, *Christian Perspectives on Theological Anthropology. A Faith and Order Study Document*. Faith and Order Paper 199. Geneva: WCC Publications 2005.

z Ojcem i mamy potencjalność współpracy (gr. συνεργία [synergia]) z Bogiem Trójjedynym dla wypełnienia Jego zamysłu miłości dla całego stworzenia¹⁹. Wyjątkowość powołania do współpracy ze Stwórcą nakłada na człowieka niezbywalną odpowiedzialność za podtrzymanie i rozwój całego dzieła stworzenia, które na różne sposoby i na wielu płaszczyznach jest powiązane z człowiekiem i od niego współzależne. Można więc nawet nazwać człowieka „współtwórcą” w dziele stworzenia, choć delimitacja tej zdolności tworzenia jest wprost proporcjonalna do bycia samemu stworzeniem. Człowiek jako współpracownik Stwórcy jest więc powołany do zachowania świata w jak najlepszym stanie oraz rozwijania jego potencjału, przez co wraz z całym stworzeniem ma oddać chwałę Bogu²⁰.

Tak rozumiana współzależność człowieka i stworzenia określa fundament antropologiczno-teologiczny do podejmowania troski o wszystkie wymiary egzystencji stworzenia, w tym klimatu Ziemi. Łatwo zauważyć, że człowiek nie ma wpływu na prawa przyrody, a przez to może mieć jedynie ograniczony wpływ na jej komponenty, w tym klimat. Ograniczoność oddziaływania na klimat nie oznacza jednak całkowitego braku wpływu, który okazuje się być przede wszystkim negatywny, pozytywna zaś strona oddziaływania człowieka sprowadza się jedynie do ograniczania oddziaływania negatywnego, które człowiek na niespotykaną wcześniej skalę rozwinął przez rabunkowe gospodarowanie środowiskiem naturalnym wywoływane przez niepohamowaną konsumpcję. Stąd tak krytyczna ocena zawarta w opisie programu *Care for Creation and Climate Justice*: „Obecny model rozwoju świata zagraża życiu i utrzymaniu wielu osób, zwłaszcza wśród najbiedniejszych ludzi na świecie, i niszczy różnorodność biologiczną. Wizją ekumeniczną jest przewyciężenie tego modelu opartego na nadmiernej konsumpcji i chciwości”²¹.

Od lat 70-tych ŚRK wkładała niemały wysiłek, aby wraz z ONZ wypracować pojęcie „zrównoważonych wspólnot” (*sustainable communities*). Również w dziedzinie ochrony klimatu Światowa Rada Kościołów współpracuje blisko z Organizacją Narodów Zjednoczonych, szczególnie zaś od przyjęcia przez ONZ w 1992 r. *Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (United Nations Framework Convention on Climate Change)*²².

¹⁹ Tamże, nr 82 i 90. Zob. KANTYKA, *Chrześcijańska alterglobalizacja*, s. 39.

²⁰ Tamże, nr 91, 117 i 129.

²¹ *Care for creation and climate justice*. Zob. P. KANTYKA, „Ekonomia życia” wobec „ekonomii chciwości”. *Światowa Rada Kościołów na rzecz zrównoważonego rozwoju*. „Roczniki Teologiczne” 63 (2016), z. 7, s. 265-274.

²² *United Nations Framework Convention on Climate Change*, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf> (dostęp: 17.06.2019).

Na współzależność zagadnień ochrony klimatu i sprawiedliwości społecznej wskazywano już w dokumencie AGAPE z 2005 r. Z powodu ocieplenia klimatu wywołanego nadmierną produkcją dwutlenku węgla w wyniku spalania kopalin dochodzi do zmian klimatycznych powodujących podnoszenie się poziomu mórz i oceanów. „Ci, którzy zużywają duże ilości paliw kopalnych, wystawiają na ryzyko życie innych ludzi, mieszkających na nisko położonych wyspach i strefach brzegowych, ludzi narażonych na poważne susze, powodzie i sztormy. Obecna gospodarka oparta na paliwach kopalnych ze swoim mocnym naciskiem na przyspieszony wzrost gospodarczy, który przynosi nieproporcjonalne korzyści już bogatym, podkopuje życie, jakie znamy na Ziemi”²³.

Równie ostre diagnozy znaleźć możemy w dokumencie ŚRK z 2012 r.: *Economy of Life (Ekonomia życia)*²⁴. Zmiany klimatu zostały tu nawet określone jako zagrażające integralności stworzenia i powodujące wielostronny kryzys, z którym musimy się mierzyć. Nazwanie zmian klimatycznych kryzysem bierze się stąd, że wpływają one wprost na pozyskiwanie przez wielu ludzi środków do życia, ograniczają dostępność wody pitnej, a także pomniejszają bioróżnorodność Ziemi. Mają też daleko idący wpływ na możliwość zabezpieczenia żywności dla ogromnej liczby ludzi oraz na ich zdrowie. Powodują konieczność migrowania wielu tysięcy ludzi, a nawet konflikty zbrojne. Jako winnych zmianom klimatycznym i niekorzystnych zjawisk przez nie niesionych wskazano w przytaczanym dokumencie niekontrolowaną eksploatację zasobów naturalnych, co wiedzie do niszczenia Ziemi oraz substancjalnych zmian habitatu ludzkiego. Globalne ocieplenie oraz niesione przez nie ujemne dla przyrody skutki również postrzegane jest tu jako skutek nieodpowiedzialnej działalności człowieka, stając się kwestią przetrwania: „Globalne ocieplenie i zniszczenie ekologiczne stają się coraz bardziej kwestią życia lub śmierci”²⁵.

Dokument *Economy of Life* wymienia też pojęcie *ecological debt* („dług ekologiczny”), któremu ŚRK poświęciła osobny dokument w 2009 r.: *Statement on eco-justice and ecological debt (Oświadczenie na temat ekosprawiedliwości i długu ekologicznego)*²⁶. Dokument definiuje dług ekologiczny

²³ AGAPE, 5.2.

²⁴ WORLD COUNCIL OF CHURCHES, *Economy of Life, Justice, and Peace for All: A Call to Action*, w: *Economy of Life. Linking Poverty, Wealth and Ecology*, red. R. Mshana, A. Peralta, Geneva: WCC Publications 2015, s. 1-74.

²⁵ *Economy of Life*, 11.

²⁶ *Statement on eco-justice and ecological debt*, <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/central-committee/2009/report-on-public-issues/statement-on-eco-justice-and-ecological->

na kilku płaszczyznach. Po pierwsze, pojęcie to odnosi się do szkód poczynionych wobec ekosystemów, miejsc i ludzi poprzez niewłaściwe modele produkcji i konsumpcji. Drugim wymiarem długu ekologicznego są szkody wyrządzone krajom i wspólnotom ludzkim poprzez eksploatację ich ekosystemów. Grzechem tym są w większości obciążone bogate kraje półkuli północnej, winne dawnej i obecnej grabieży bogactw naturalnych, degradacji środowiska naturalnego oraz ogromnej produkcji gazów cieplarnianych i toksycznych odpadów. Linia podziału przebiega także w poprzek społeczeństw: dług mają elity ekonomiczne wobec ludzi marginalizowanych, w tym szczególnie ludności tubylczej. Dług zaciąga obecne pokolenie wobec przyszłych generacji, a nawet ludzkość wobec innych form życia i planety²⁷.

W ocenie ŚRK wyrażonej w dokumencie na temat długu ekologicznego winę za jego powstanie i narastanie ponoszą kraje bogatej północy, które dla swoich potrzeb industrializacyjnych prowadzą za pomocy wielkich międzynarodowych instytucji finansowych programy rabunkowej eksploatacji zasobów naturalnych w krajach biednego południa Ziemi. Przesadna konsumpcja jednych prowadzi tu do nieodwracalnych szkód poczynionych innym²⁸. Sprzyja temu neoliberalny paradygmat wolnego rynku, domagający się wciąż większego wzrostu ekonomicznego i napędzający konsumpcję daleko powyżej rzeczywistych potrzeb.

4. UBÓSTWO, BOGACTWO I EKOLOGIA

Na powiązanie ekologii z ubóstwem i bogactwem zwraca szczególną uwagę program Światowej Rady Kościołów *Poverty, Wealth and Ecology*²⁹. W warunkach globalizacji ekonomicznej handel i instytucje finansowe doprowadzają do coraz szybszego powiększania się przepaści między biednymi i bogatymi. Taka sytuacja zagraża pokojowi oraz samej Ziemi. Narastające różnice w zamożności nie występują w ekologicznej próżni, ale zawsze są skutkiem działań ekonomicznych i finansowych, za którymi stoi eksploatacja krajów rozwijających się przez kraje rozwinięte. Eksploatacja ta ma

debt (dostęp: 11.06.2019). Zob. A. PERALTA, *Ecological Debt: the Peoples of the South are the Creditors. Cases from Ecuador, Mozambique, Brazil and India*, Geneva: WCC Publications 2006.

²⁷ Tamże, 6. Por. AGAPE 4.2.

²⁸ Tamże, 7-10.

²⁹ *Poverty, wealth and ecology. Impact of economic globalization*, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/poverty-wealth-and-ecology> (dostęp: 18.06.2019).

dwa wymiary. Z jednej strony zasoby naturalne krajów ubogich podlegają podwójnie rabunkowemu pozyskiwaniu: ze szkodą dla środowiska naturalnego i po zaniżonej cenie, z drugiej strony te same kraje ubogie stają się odbiorcą i miejscem składowania odpadów toksycznych oraz materiałów do recyklingu.

Program *Poverty, Wealth and Ecology* ma za zadanie skojarzyć ekumenicznych partnerów z organizacji pozarządowych, Kościoły oraz instytucje życia publicznego we wspólnym poszukiwaniu alternatywnych dróg globalizacji ekonomicznej. Ma też zachęcać te podmioty do „tworzenia nowych synergii między różnymi punktami widzenia dotyczącymi ubóstwa, bogactwa i ekologii”³⁰. Zagadnieniom tym został poświęcony w dużej swej części dokument AGAPE, przyjęty na zgromadzeniu Ogólnym ŚRK w Porto Alegre w 2006 r. Projekt ten skupia się więc na zagadnieniach takich, jak: sprawiedliwy handel, anulowanie długów, rynki finansowe, unikanie opodatkowania, dobra i usługi publiczne, środki do życia i godne miejsca pracy, życiodajne rolnictwo, działanie władzy publicznej oraz dług ekologiczny.

Wiele programów zarówno Światowej Rady Kościołów, Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz innych organizacji ponadnarodowych dotyczy problemu ubóstwa tak w warstwie opisowej, jak w sferze konkretnych propozycji działań i samych przedsięwzięć. Brak natomiast na ogół opisu zagadnienia bogactwa i konkretnych propozycji z nim związanych. Program *Poverty, Wealth and Ecology* jako jeden z niewielu zawiera postulat wyznaczenia „granicy konsumpcji chciwości”, podobnie jak wyznacza się „granicę ubóstwa”³¹. Interesująco także brzmi zapowiedź podnoszenia wyżej wymienionych kwestii w ramach Światowego Forum Społecznego (World Social Forum³²) oraz współpracy w tych dziedzinach z Bankiem Światowym oraz Międzynarodowym Funduszem Walutowym³³. Ta ostatnia informacja jest o tyle interesująca, że obie instytucje były niejednokrotnie krytykowane w dokumentach ŚRK za przyczynianie się do powiększania się obszarów ubóstwa przez finansowe wspieranie zglobalizowanej gospodarki wolnego rynku przyczyniającej się do powstawania obszarów ubóstwa, a także za wpędzanie biednych krajów w niespłacalne długi poprzez oferowanie ogromnych pożyczek w ramach tzw. programów pomocowych³⁴.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

³² *World Social Forum*, <https://fsm2016.org/en/> (dostęp: 19.06.2019).

³³ *Poverty, Wealth and Ecology*.

³⁴ Por. AGAPE, 2.2.

5. PODSUMOWANIE:
CO WYNIKA Z PROGRAMÓW EKO-SPRAWIEDLIWOŚCI
ŚWIATOWEJ RADY KOŚCIOŁÓW?

W odróżnieniu od różnego rodzaju grup ekologów, propagujących nieintegralne, to jest nieuwzględniające dobra człowieka, podejście do zagadnień ochrony środowiska naturalnego, programy środowiskowe Światowej Rady Kościołów, objęte klamrą tzw. sprawiedliwości ekologicznej, sytuują się po stronie ekologii, którą można nazwać „ekologią integralną”. Różnica polega na tym, że ekologia nieintegralna postrzega człowieka jako głównego szkodnika przyrody i dąży do wyeliminowania jego wpływu na nią. Ekologia integralna postrzega człowieka jako koronę stworzenia, lecz nakaz Stwórcy: „Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi” (Rdz 1,28) rozumie nie jako absolutne panowanie nad stworzeniem, ale jako przekazanie człowiekowi współodpowiedzialności za świat stworzony. Człowiek staje się w ten sposób współpracownikiem Boga w rozwijaniu i chronieniu dzieła stworzenia³⁵.

Programy „eko-sprawiedliwości” opracowane przez ŚRK ukierunkowane są na ochronę Ziemi i jej zasobów jako habitatu człowieka. Ich główną wartością jest wskazanie, w jaki sposób działania człowieka przyczyniają się do pogarszania stanu środowiska, co z kolei zwraca się przeciwko ogromnym rzeszom ludzi, pogarszając ich warunki życia czy wręcz je uniemożliwiając. Trafne i pionierskie jest także powiązanie diagnozy stanu środowiska naturalnego z problemem bogactwa i ubóstwa. Niepohamowane dążenie jednych ludzi do powiększania bogactwa i konsumpcji przyczynia się do powstawania często nieodwracalnych szkód środowiskowych, które z kolei warunkują pogarszanie się sytuacji życiowej całych rzesz ludzi ubogich.

Jak można zauważyć, problemy ekologiczne są tu ściśle powiązane z działalnością ekonomiczną człowieka, a nawet z architekturą finansową dominującą w zglobalizowanym świecie. Potwierdza to fakt, że zagadnienia ekologiczne nie są wymysłem garstki entuzjastów, ale są ściśle powiązane z losem wielu milionów ludzi, a także — co można bez żadnego patosu stwierdzić — z losem obecnych i przyszłych pokoleń całej ludzkości.

³⁵ Por. P. KANTYKA, *Czy ekologia to problem teologiczny? Światowa Rada Kościołów na rzecz poszanowania stworzenia*, „Roczniki Teologiczne” 64 (2017), z. 7, s. 158-159.

Uderzające jest także podobieństwo diagnoz ekumenicznej nauki społecznej, stawianych w ekologiczno-społecznych programach ŚRK, do diagnoz katolickiej nauki społecznej, zawartych między innymi w encyklice papieża Franciszka *Laudato si'*³⁶. Analiza tego podobieństwa powinna być jednak przedmiotem odrębnych badań.

BIBLIOGRAPHY

- Care for creation and climate justice, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/climate-change> (dostęp: 18.06.2019).
- DOMMEN Edward, Defining Terms, w: Sustainability and Globalization, red. Julio de SANTA ANA, Geneva: WCC Publications 1998 s. 69-70.
- Ecumenical Water Network, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/ecumenical-water-network> (dostęp: 12.06.2019).
- FRANCISZEK, papież, Encyklika *Laudato si'*. W trosce o wspólny dom, Kraków: Wydawnictwo m 2015.
- KANTYKA Przemysław, „Ekonomia życia” wobec „ekonomii chciwości”. Światowa Rada Kościołów na rzecz zrównoważonego rozwoju. „Roczniki Teologiczne” 63 (2016), z. 7, s. 265-274.
- KANTYKA Przemysław, Chrześcijańska alterglobalizacja. Człowiek wobec globalizacji w antropologicznoteologicznej wizji Światowej Rady Kościołów, Lublin: Wydawnictwo KUL 2016, s. 25-27.
- KANTYKA Przemysław, Czy ekologia to problem teologiczny? Światowa Rada Kościołów na rzecz poszanowania stworzenia, „Roczniki Teologiczne” 64 (2017), z. 7, s. 157-166.
- Kompendium nauki społecznej Kościoła, Kielce: Wydawnictwo Jedność 2005.
- PERALTA Athena, Ecological Debt: the Peoples of the South are the Creditors. Cases from Ecuador, Mozambique, Brazil and India, Geneva: WCC Publications 2006.
- Poverty, wealth and ecology. Impact of economic globalization, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/poverty-wealth-and-ecology> (dostęp: 18.06.2019).
- Public Witness and Diakonia, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/public-witness> (dostęp: 12.06.2019).
- Review of SDGs implementation: SDG 6 – Ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all, <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=iew&type=20000&nr=4127&menu=2993> (dostęp: 15.06.2019).
- Statement on eco-justice and ecological debt, <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/central-committee/2009/report-on-public-issues/statement-on-eco-justice-and-ecological-debt> (dostęp: 11.06.2019).
- Statement on water for life, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/resources/documents/assembly/2006-porto-alegre/1-statements-documents-adopted/international-affairs/report-from-the-public-issues-committee/water-for-life> (dostęp: 12.06.2019).
- Sustainable Growth – a Contradiction in Terms?: Economy, Ecology and Ethics after the Earth Summit: Report of the Visser ‘t Hooft Memorial Consultation, The Ecumenical Institute,

³⁶ Papież Franciszek, *Encyklika Laudato si'*. W trosce o wspólny dom, Kraków: Wydawnictwo m 2015.

- Château de Bossey, June 14-19, Geneva: Visser 't Hooft Endowment Fund for Leadership Development 1993.
- The WCC and eco-justice, <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/eco-justice> (dostęp: 12.06.2019).
- United Nations Framework Convention on Climate Change, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf> (dostęp: 17.06.2019).
- Water as a human right and a public good, <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/justice-diakonia-and-responsibility-for-creation/climate-change-water-water-as-a-human-right-and-a-public-good> (dostęp: 16.06.2019).
- WCC reaffirms water justice concern at UN talks on SDGs, <https://water.oikoumene.org/en/wcc-reaffirms-water-justice-concern-at-un-talks-on-sdgs> (dostęp: 14.06.2019).
- WORLD COUNCIL OF CHURCHES, AGAPE – Alternative Globalization Addressing People and Earth. A Background Document, Geneva: WCC Publications 2005.
- WORLD COUNCIL OF CHURCHES, Christian Perspectives on Theological Anthropology. A Faith and Order Study Document. Faith and Order Paper 199. Geneva: WCC Publications 2005.
- WORLD COUNCIL OF CHURCHES, Economy of Life, Justice, and Peace for All: A Call to Action, w: Economy of Life. Linking Poverty, Wealth and Ecology, red. Rogate MSHANA, Athena PERALTA, Geneva: WCC Publications 2015, s. 1-74.
- World Social Forum, <https://fsm2016.org/en/> (dostęp: 19.06.2019).

SPRAWIEDLIWOŚĆ EKOLOGICZNA.
PROGRAMY ŚWIATOWEJ RADY KOŚCIOŁÓW
NA RZECZ ZACHOWANIA ŚRODOWISKA NATURALNEGO

Streszczenie

Artykuł opisuje społeczno-ekologiczne programy Światowej Rady Kościołów (ŚRK) ujęte w kłamrę tzw. sprawiedliwości ekologicznej. Pierwszą z trzech wielkich grup programowych jest *Ekumeniczna Sieć Na Rzecz Zaopatrzenia w Wodę*. W tych programach ŚRK analizuje zależność jakości życia ludzi od dostępu do wody i urządzeń sanitarnych. Grupa programów określona jako *Troska o Stworzenie i Sprawiedliwość Klimatyczna* skupia się na współodpowiedzialności człowieka za Boży dar stworzenia, która powinna prowadzić do przeciwdziałania niekorzystnym zmianom klimatycznym. Dokumenty ŚRK odnoszą się tu także do tzw. długu ekologicznego oraz do pojęcia „zrównoważonego rozwoju”. Trzecią grupą programów z obszaru „eko-sprawiedliwości” są te dotyczące współzależności ubóstwa, bogactwa i ekologii (*Ubóstwo, Bogactwo i Ekologia*). Wskazuje się w nich na oddziaływanie na środowisko naturalne skutków rabunkowej gospodarki zasobami naturalnymi, służącej zaspokojeniu nadmiernej konsumpcji.

Słowa kluczowe: Światowa Rada Kościołów; sprawiedliwość ekologiczna; ekumeniczna nauka społeczna.